

Språkmiljø og psykososialt miljø for elever med behov for ASK

Et godt språkmiljø stimulerer til utvikling av språkets innhold (hva eleven uttrykker), språkets form (på hvilken måte eleven uttrykker seg), og hvordan språket brukes (med hvilken hensikt eleven uttrykker seg). Språkmiljø har en litt utvidet betydning i ASK-sammenheng, fordi det innebærer at nærpersoner rundt eleven også må mestre og bruke dennes alternative uttrykksformer.

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 08.06.2016

Mange ASK-brukere har mulighet for en god språkutvikling i lingvistisk forstand og det er viktig at ASK og språk sees i sammenheng. Et godt språkmiljø vil også ha fokus på at eleven utvikler sitt vokabular og sin begrepsforståelse, sin grammatikk og sin forståelse for språk i praktisk bruk.

Å være del av et rikt språkmiljø vil styrke utviklingen av elevens autonome kommunikasjon, slik at eleven blir bedre i stand til å uttrykke hva han vil, til hvem han vil, og når han vil.

I utgangspunktet lever de aller fleste elever med behov for ASK i et talespråklig miljø, der en ikke naturlig finner de nødvendige ressursene som kreves for å utvikle funksjonelle, alternative kommunikasjonsformer. Nødvendige ressurser vil her for eksempel være tilgang til egnet kommunikasjonsform og kommunikasjonsmiddel, og kompetente kommunikasjonspartnere som støtter eleven i både opplæring og bruk. Ressursene må utvikles i samsvar med de behov og forutsetninger som den enkelte elev har. Det er avgjørende at kommunikasjonspartnerne i sin kommunikasjon med eleven bruker talespråk, i kombinasjon med elevens egne kommunikasjonsformer. Hvordan dette konkret kan gjøres vil variere fra elev til elev.

Personer med behov for ASK er del av et språkmiljø, uavhengig av hvilke kvaliteter dette kjennetegnes ved.

Det kan være i hjemmet, på skolen eller andre steder. Språkmiljøet gir tilgang til sosiale møteplasser der eleven kan møte jevnaldrende og andre kommunikasjonspartnere som han kan oppleve motiverende og utviklende samhandling med, og som gir anledning til å utvikle sosiale relasjoner til andre elever og voksne.

Elever med behov for ASK er avhengige av at det legges til rette for et tilpasset språkmiljø. God språkutvikling for elever med behov for ASK er hovedsakelig en tilrettelagt og planlagt prosess.

Kommunikasjonspartnere

Den som kommuniserer med eleven med behov for ASK, kalles kommunikasjonspartneren.

Kommunikasjonspartneren er den viktigste ressursen i språkmiljøet til eleven. Vi omtaler her spesielt personalet på skolen og medelever som kommunikasjonspartnere.

I de fleste situasjoner vil elevens kommunikasjonspartnere være mer språklig kompetente personer som støtter bruken og utviklingen av elevens kommunikasjon. Alle som kommuniserer med elever som ikke bruker talespråk, har behov for å vite noe om hvordan de best skal forholde seg.

Kommunikasjon med elever som benytter ASK kan framtre som uvanlig og annerledes, og veldig mange blir usikre på hva de skal gjøre eller hvordan de skal forholde seg. De vanligste fellene å gå i er enten å unngå kontakt og kommunikasjon, eller å bli for dominerende i samtalen. Begge deler kan unngås med kunnskap og kompetanse. Å bli en god kommunikasjonspartner kan læres, og det trenger ikke å være vanskelig.

Kommunikasjonspartneren skal fungere som språklig og kommunikativ modell. Dette betyr at kommunikasjonspartneren gir språklig støtte ved selv å benytte elevens kommunikasjonsform. Samtidig bringer han inn nye måter å kommunisere på for å fremme videre utvikling av kommunikasjonen, med utgangspunkt i elevens nåværende kommunikasjon. For å være en god modell må personalet være trygg på kommunikasjonsformen slik at de kan uttrykke seg uten at de må tenke veldig mye på hvordan de skal gjøre det.

Elevens kontaktlærer, faglærere, spesialpedagog og støttepersonell må ha kunnskap, kompetanse og ferdigheter i ASK utover det annet personell på skolen har behov for. De må ha bevisste strategier for å skape kommunikasjonssituasjoner som gjør at eleven kan delta aktivt. De må også være gode lærere og tilretteleggere for elevens språk- og kommunikasjonsutvikling. Det innebærer at de må vite hva de skal gjøre, og hvordan de skal gjøre det. Skolen må sette av tid der de som kjenner eleven godt og som vet hvordan en best kommuniserer sammen i det daglige, får informere og veilede resten av personalet.

For at medelever skal være sammen med elever med behov for ASK, trenger de også å lære hvordan de skal kommunisere sammen. Medelever bør få opplæring, og øve seg i å bruke og forstå den alternative kommunikasjonsformen. For elever med behov for ASK, vil det være helt nødvendig om de skal kunne delta i et inkluderende sosialt fellesskap. Dette bør skolen legge til rette for.

Tips til hvordan bli en god kommunikasjonspartner (God ASK, Statped)

Hvordan personalet rundt eleven fungerer som kommunikasjonspartnere og legger til rette for kommunikasjon, er det aller viktigste bidraget for å gi eleven med behov for ASK et godt og tilpasset skoletilbud.

Forståelse av elevens kommunikasjon

Foreldrenes og skolepersonalets forståelse av elevens kommunikasjon påvirker mulighetene for å utvikle et godt språkmiljø. Denne forståelsen gjenspeiler gjerne forventninger til hva eleven kan og vil kommunisere om, og påvirkes av erfaringer med hvordan eleven kommuniserer.

De voksne har ansvar for å få til en god kommunikasjon

Ansvar for å fremme kommunikasjon som fungerer i dagliglivet på skolen ligger primært hos de voksne kommunikasjonspartnere. I grunnopplæringen er det skoleleders ansvar å sørge for at de nødvendige ressursene i omgivelsene så godt som mulig støtter opp om elevenes kommunikasjon. For å lykkes med å utvikle gode språkmiljø til elever med behov for ASK, må kommunikasjonspartnere være villige til å endre egen praksis i hvordan det legges til rette for kommunikasjon, og hvordan den enkelte selv kommuniserer med eleven. Dette gjelder særlig voksne kommunikasjonspartnere. Samtidig kan medelevers forståelse av prinsippene for god kommunikasjon utvikles gjennom opplæring og oppmuntring.

Fysisk miljø

Elevens språklige og kommunikative utvikling påvirkes også av det fysiske miljøet eleven befinner seg i. Det fysiske miljøet har betydning for elevens tilgang til faglige og sosiale møteplasser med medelever og voksne på skolen. Et godt fysisk miljø stimulerer til at elever som bruker ASK kan etablere relasjoner til nye personer eller videreutvikle relasjoner til personer de kjenner fra før. Møteplasser er viktig for utvikling av vennskap, så vel som kunnskap og ferdigheter. Viktige møteplasser kan være steder der andre elever samles, eller steder der bestemte aktiviteter skjer. For å få tilgang til slike møteplasser, er det avgjørende at elever med behov for ASK kan forflytte seg dit de ønsker, enten på egen hånd eller ved hjelp av andre.

Det kan være ulike årsaker til at de fysiske rammene virker begrensende på samvær og deltakelse med andre elever. Ansatte på skolen kan legge til rette for at de fysiske barrierene reduseres eller oppheves. Reflekterte valg av rom eller sted for bestemte aktiviteter kan fremme mulighetene for kontakt og samhandling mellom elever. Fysiske hindre som dørstokker, trapper, eller ufarbare uteområder for rullestol kan endres for å redusere konsekvensene av funksjonsnedsettende barrierer. Organiseringen av aktiviteter, i form av struktur, tempo, eller redusert gruppestørrelse kan støtte mulighetene for deltakelse med andre elever.

Å være på samme sted som jevnaldrende er ikke tilstrekkelig for at den enkelte eleven er inkludert i skolen, men er en av flere forutsetninger for at elever med ASK skal være del av en inkluderende

opplæring.

Meningsfulle samspill

Det viktigste som skjer i språkmiljøet er samhandlingen mellom elever, og mellom elever og skolens personale. Foruten de øvrige ressursene i språkmiljøet, er samspillet i aktiviteter som motiverer og med deltakere som oppleves interessante, viktig for elever som bruker ASK. Dette er naturligvis viktig for alle elever, men elever som bruker ASK kan ha reduserte muligheter til å initiere slik samhandling uten støtte fra andre kommunikasjonspartnere. I det ligger det en risiko for at elever som bruker ASK lett blir stående utenfor samspill de har lyst til å delta i.

For yngre elever skaper leken en viktig ramme for deltakelse med jevnaldrende og utvikling av språklige ferdigheter. I skolen vil meningsfulle aktiviteter for eleven skape grunnlag for læring og bruk av nye språklige uttrykk i læringsaktiviteter og sosiale aktiviteter.

Meningsfulle og motiverende samspill i naturlige situasjoner styrker mulighetene for å utvikle funksjonell kommunikasjon. Deltakelse i meningsfulle og motiverende aktiviteter med jevnaldrende skaper opplevelser av tilhørighet. Felles opplevelser bidrar til at elever føler seg inkludert.

Ansatte på skolen, gjerne i samarbeid med foreldre, bør vurdere hvordan opplæringen kan gjennomføres på måter som muliggjør valg og tilpasning av aktiviteter sammen andre elever. Opplæringen må ta utgangspunkt i læreplan eller individuell opplæringsplan.

Bruk av og tilgang til varierte uttrykksformer

For elever som har forutsetninger for å kommunisere med symboler, er det viktig at det legges til rette for at han eller hun kan bruke multimodale kommunikasjonsformer. Det betyr at eleven må kunne veksle til den kommunikasjonsformen han eller hun selv mener fungerer best i ulike situasjoner. I samtale med andre kan det godt være at eleven finner det best å veksle mellom ulike kommunikasjonsformer eller å bruke flere kommunikasjonsformer samtidig.

Elever som bruker språklige kommunikasjonsformer i form av eksempelvis grafiske symboler må ha tilgang på relevant ordforråd i kommunikasjonsløsningen. Relevant ordforråd er ord som eleven har lært og bruker, men også ord det er målsetting om at eleven skal lære. Det er derfor viktig at kommunikasjonsmidler alltid er tilgjengelig for eleven, eller at eleven alltid har muligheter til å be om dem.

Det psykososiale miljøet - lære medelever å kommunisere med eleven med behov for ASK

Skolen skal arbeide systematisk for å fremme et godt psykososialt miljø slik at den enkelte elev kan oppleve

trygghet og sosial tilhørighet. Dersom elever med behov for ASK skal kunne oppleve sosial tilhørighet, er det nødvendig at skolen tilrettelegger for at de andre elevene i klassen eller gruppa skal kommunisere med eleven ved hjelp av den alternative kommunikasjonsformen.

Petter går på 3. trinn. Som prosjekt i klassen, knyttet til flere fag, har klassen laget en aktivitetsbok. I aktivitetsboken er det satt opp eksempel på leker og aktiviteter som hele klassen kan gjøre sammen. Lekene er for eksempel «Politi og røver», «Sparke på boks», og flere andre fangeleker og sangleker. Til hver lek har to elever beskrevet hvordan de kan leke slik at Petter også kan delta, og klassen jobbet frem ordlister til alle lekene. Ordlistene er vist på en kommunikasjonsplansje som er i boken, og ved illustrasjoner av håndtegn som kan brukes i leken. De har laget flere eksemplarer av bøkene, slik at de har den i klasserommet, i gymsalen og flere steder ute på lekeplassen eller i skolegården.

Det å være i et naturlig språkmiljø med andre elever, stimulerer språkutviklingen, og dette kan ikke erstattes av voksne kommunikasjonspartnere. Elever med behov for ASK har behov for at medelever benytter seg av de samme alternative kommunikasjonsformene som han bruker, både i sosiale situasjoner og i undervisningen. Medelevene må få hjelp til å utvikle de ferdighetene som trengs for å samhandle med den som bruker ASK. Det bidrar til å gi eleven økt utbytte av skolegangen, både språklig, sosialt og faglig

Vennskap

Vennskap med jevnaldrende er viktig for barns sosiale, emosjonelle, kommunikative og faglige utvikling. Barn utvikler vennskap gjennom samhandling med hverandre.

Elever med ASK kan trenge ekstra støtte for å utvikle relasjoner

For å utvikle nære sosiale relasjoner kan elever med behov for ASK trenge ekstra støtte. Skolen er en viktig arena for dette. Elever med behov for ASK som ikke går på sine nærskoler, men på ordinære skoler med særskilte tilbud til elever med funksjonsnedsettelse, står i fare for ikke å ha tilgang til de samme arenaene som andre elever møtes på i fritiden (i gata, på fotballbanen, hjemme hos hverandre, i vennegjengen). Skolen kan være det eneste stedet elever med behov for ASK treffer jevnaldrende.

For at elevene skal utvikle vennsksapsrelasjoner, kan det pedagogiske personalet på skolen

- legge til rette for at de får tilgang til og muligheter til å delta i aktiviteter med andre elever
- gi eleven støtte til å utvikle sine kommunikative ferdigheter
- gi eleven støtte i sin kommunikasjon når dette er hensiktsmessig
- gi eleven muligheter til å velge hvilke andre elever de ønsker å være sammen med
- utvikle de kommunikative ferdighetene blant andre elever
- etablere sosiale nettverksgrupper

- gi opplæring til medelever i hvordan eleven med behov for ASK kommuniserer, og hvordan de kan bli gode kommunikasjonspartnere

Ikke sjelden går andre elever inn i en hjelperrolle overfor elever med behov for ASK. Dette kan bidra til å styrke de sosiale relasjonene.